

Virtualna izložba “Pruga prvoga svjetskog rata”: predstavljanje društvenih i prostornih fenomena pomoću arhivskoga gradiva i muzejske dokumentacije

Zlodi, Goran; Štefanac, Tamara

Source / Izvornik: **Zbornik radova 3. kongresa hrvatskih muzealaca s međunarodnim sudjelovanjem, 2017, 262 - 269**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:876039>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

¹Goran ZLODI i ²Tamara ŠTEFANAC

¹Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

²Hrvatski željeznički muzej, Mihanovićeve 12, 10000 Zagreb

gzlodi@ffzg.hr, tamara.stefanac@hzinfra.hr

VIRTUALNA IZLOŽBA “PRUGA PRVOGA SVJETSKOG RATA”: PREDSTAVLJANJE DRUŠTVENIH I PROSTORNIH FENOMENA POMOĆU ARHIVSKOGA GRADIVA I MUZEJSKE DOKUMENTACIJE

THE VIRTUAL EXHIBITION "FIRST WORLD WAR RAIL LINE" – PRESENTATION OF SOCIAL AND SPECIAL PHENOMENA WITH THE HELP OF ARCHIVE MATERIAL AND MUSEUM DOCUMENTATION

SAŽETAK

U radu se iznose značajke virtualne izložbe “Pruga prvog svjetska rata” / Ogulin - Plaski - Vrhovine (1912./1914. - 1918.) unutar teorijskog okvira informacijskih znanosti te iz aspekata izložbi i obrazovnih programa muzeja. Problemi vezani za učinkovito predstavljanje složenih prostornih i vremenskih pojava utjecali su na metode odabira i prezentiranja arhivske građe i muzejske dokumentacije. Stoga, ovaj rad nadalje prikazuje specifičnu upotrebu arhivskoga materijala unutar virtualne izložbe s obzirom na prirodu, sadržaj i čitljivost materijala te posebnu upotrebu muzejskih objekata i njihove dokumentacije, kao i digitaliziranu fotografsku prezentaciju. Muzejske predmete odabrane iz zbirke Hrvatskoga željezničkog muzeja u okviru ove virtualne izložbe prikazuju se kroz 3D prikaz koji omogućuje prikaz od 360 stupnjeva predmeta. Osim arhivske i muzejske građe na ovoj virtualnoj izložbi istaknuto mjesto zauzimaju suvremene fotografije, a posebno video radovi koji komuniciraju širok raspon značajki specifične tehničke i kulturne baštine - od dokumentiranja željezničke infrastrukture, iskorištavanja željezničke pruge do očuvanje JŽ 51-148 parne lokomotive izložene u Ogulinu. Priprema izložbe praktični je primjer muzeološkoga obrazovanja budući da su autori izložbenih tekstova studenti povijesti Fakulteta humanističkih i društvenih znanosti u Zagrebu, koji su bili muzejski volonteri u istraživanjima studijskoga materijala i oblikovanju tekstova.

ABSTRACT

This paper presents features of the virtual exhibition “First World War Rail Line / Ogulin - Plaški - Vrhovine (1912 / 1914-1918)” within a theoretical framework of information sciences and from the aspect of exhibition and education. Problems related to an efficient presentation of complex spatiotemporal phenomena had an impact on the selection and presentation of archive material and museum documentation. Therefore, this paper further explores a specific use of archive material as a part of the virtual exhibition with regard to material’s nature, content, and readability, specific use of museum objects and their documentation, as well as, the use of digitized photographic representation. Museum items selected from the collections of the Croatian Railway Museum for this virtual exhibition are presented through a 3D display that allows a 360-degree view of the items. In addition to the archive and museum material, a prominent place is taken by contemporary photographs, especially videos which communicate a wide range of features belonging to specific technical or cultural heritage, such as documenting railway

infrastructure, presenting exploitation of the rail line, conservation of JŽ 51-148 steam locomotive displayed in Ogulin, etc. The preparations for the exhibition are a practical example of museum education since the co-authors of the exhibition texts are history students of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb who as volunteers researched the study material and designed the texts.

Key words: virtual exhibition, museum, archive, Lika, railway

UVOD

Izložba *Pruga Prvog svjetskog rata* /Ogulin-Plaški-Vrhovine (1914.-1918.) zaživjela je 12. rujna 2014. godine. Tematski je usmjerena na proces izgradnje željezničke pruge kroz Liku u vrijeme Prvoga svjetskog rata pri čemu su kao radna snaga sudjelovali ruski i talijanski ratni zarobljenici. U uvodnom dijelu razrađuje se općenito političko i gospodarsko stanje hrvatskih područja prva dva desetljeća 20. stoljeća, potom se razmatra izgrađenost željezničke mreže i važnost željeznice za razvoj gospodarstva. Okosnicu izložbe čine cjeline koje tematiziraju samu izgradnju pružnih dionica Ogulin – Plaški – Vrhovine, poteškoće izgradnje i korištenje radne snage ratnih zarobljenika. Objašnjava se eksploatacija pruge u prvim godinama nakon izgradnje i planovi produljenja pruge do Knina kako bi se ostvarila veza sa Splitom. Prikazana je i ličnost inženjera Nikole Turkalja koji je sudjelovao u gradnji pruge u svim fazama. Posebno je razrađeno stanje trase pruge danas i pratećih željezničkih objekata od kojih su neki valorizirani kao kulturna dobra. Tematski fokusi se izmjenjuju i reprezentiraju različite koncepte pamćenja pri čemu se memorija može iskazati opredmećena kao fizički fenomen, kao kulturološka i politička dimenzija te kao partikularna društvena geografija¹. Dodatni program vezan uz izložbu je konzervacija parne lokomotive JŽ51-148 izložene u Ogulinu, a koja je dio Zbirke željezničkih vozila i dijelova Hrvatskoga željezničkog muzeja. Lokomotiva je izgrađena prije punih 100 godina u Mađarskoj odakle je premještena na pruge na hrvatskom području te predstavlja tip jedne od najčešće korištenih parnih lokomotiva u Hrvatskoj. Izložena je u Ogulinu kao spomenik tehničke baštine. Kao dio cjeline koja tematizira zaštitu željezničke baštine na izložbi *Pruga Prvog svjetskog rata* dostupan je video koji prikazuje glavne faze konzervatorskih radova izvedenih na lokomotivi.

Organizator izložbe je Hrvatski željeznički muzej, a suradnja je ostvarena s Hrvatskim državnim arhivom, Zavičajnim muzejom Ogulin i članovima Kluba studenata povijesti ISHA Zagreb. Autori izloženih tekstova su članovi Kluba studenata povijesti ISHA Zagreb: Antonela Šarić, Filip Ambruš, Paola Marinčić, Filip Vukuša, Valentina Žukina, Ines Puljić te Benedikt Staklarević. Mentorstvo nad istraživanjem i studentskim radom potpisuje prof. sr. sc. Željko Holjevac. Tekstove potpisuju i Hrvoje Giaconi iz Konzervatorskoga odjela Gospić, Zdravko Puškarić iz Zavičajnoga muzeja Ogulin, Renata Veličan i Tamara Štefanac iz Hrvatskoga željezničkog muzeja. Urednica sadržaja je Tamara Štefanac iz Hrvatskoga željezničkog muzeja, a dizajn i implementaciju izložbe potpisuje tvrtka Link2 d.o.o. Video materijali uradak su snimatelja Borisa Poljaka, montažera Damira Čučića, a glazbu je skladao prof. dr. sc. Dario Cebić.

Kao glavni ciljevi izložbe definirani su promocija željezničke povijesti, turistički potencijal trase pruge te izvornost trase i stanje postojeće željezničke tehničke baštine. Promoviranje željezničke povijesti sastavljeno je od segmenata važnosti izgradnje pruge za gospodarski razvoj Like, zanimljivosti vezane iz izgradnju i eksploataciju, sudjelovanje ratnih zarobljenika u izgradnji te isticanje ličnosti nedovoljno poznatog lika inženjera Nikole Turkalja. Ukazivanje na turistički potencijal trase većinom se profilirao prema isticanju mjesta i veduta koje je moguće jedino doživjeti iz vlaka, jer su neka mjesta cestovno nepristupačna. Globalno događanje (Prvi svjetski rat) promatrano je kroz prizmu lokalnog (povezivanje regija prugom u sjeni ratnih zbivanja).

PRAKTIČNO KROZ PRIZMU TEORIJSKIH RAZMATRANJA O VIRTUALNOME MUZEJSKOM OKRUŽENJU

Budući da se tematizira više od 70 kilometara aktivne željezničke pruge, njezina izgradnja i današnje stanje sačuvanosti, valjalo je odabrati format izložbe koji bi uspješno inkorporirao dimenziju suvremenoga stvarnog prostora pruge i objekata, prošlosti, odnosno isječka događaja iz razdoblja Prvoga svjetskog rata te muzejskog iskustva i kontekstualiziranja fokusiranih tematskih cjelina kroz muzejske predmete. S obzirom na vremenski odmak, na nepostojanje sačuvanih autentičnih predmeta željezničke provenijencije iz navedenog razdoblja te na situaciju gdje prugu i objekte iz fizičkog prostora nije moguće prikupiti, odabran je koncept koji zaobilazi iskazane poteškoće, a istodobno je dostupan većem broju *posjetitelja*. Odabran je format, odnosno medij virtualne izložbe na internetu koja inkorporira elemente multimedije i omogućava pristup različitim profilima domaćih i stranih posjetitelja budući da je sadržaj predstavljen na hrvatskome i engleskome jeziku u punom prijevodu.

Izložbeni rad jedna je od osnovnih djelatnosti muzejskih ustanova. Suvremene izložbe u posljednja dva desetljeća pokazuju odmake u odnosu na tradicionalnu izložbenu praksu na različite načine, bilo propitivanjem samih formata, interaktivnim angažiranjem posjetitelja ili prezentiranjem u neočekivanim prostorima. Virtualni muzeji i virtualne izložbe oslanjaju se na suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije i otvaraju nove dimenzije u muzejskoj djelatnosti. Budući da prezentiramo temu koja pripada prošlosti, a od ostataka prošlosti preostalo je jedino arhivsko gradivo i objekti u fizičkom prostoru koji prate željezničku prugu, izbor virtualne izložbe kao načina prezentacije bio je odgovor na pitanja kako predstaviti razdoblje u prošlosti (vrijeme Prvoga svjetskog rata) i stvaran fizički prostor (70 km aktivne željezničke pruge). Elementi multimedije, inkorporirani u izložbu, predstavljaju praktično rješenje na postavljena pitanja, a osim toga virtualni format omogućuje uključivanje više posjetitelja i to na međunarodnoj razini. U proteklom desetljeću usporedo s razvojem IKT, istraživanja iz perspektiva različitih disciplina pokazala su kako nema stvarne opasnosti da će virtualni svijet zamijeniti niti ugroziti muzeje u stvarnom prostoru. Iskustva virtualnog i stvarnog muzeja sasvim su različita, temeljena na različitim svrhama te su i kognitivni procesi koji se odvijaju ispod iskustva posjetitelja / korisnika sasvim različiti. U ovom slučaju virtualno je poslužilo kao medij za prezentaciju stvarnog prostora, kao platforma i prva faza ulaza HŽM-a u dimenzije društvenih mreža te kao sredstvo primjenjivo u edukacijskim programima. Krajni cilj je bilo *kreiranje učenja kroz iskustvo*², a dodatni izazov realizacija istoga, samo uz pomoć vizualno-auditivnih receptora pri korištenju monitora i zvučnika. Elektroničko iskustvo nije autentično u smislu uporabe termina „autentično“ u muzejima. Dodir sa stvarnim je posredovan na više razina te je autentičnost reducirana³, a Peter Lester ustvrđuje da izložba na internetu nije u mogućnosti „ponuditi“ istu razinu *fetišističkog* odnosa koju fizički postav omogućava⁴. Muzejska komunikacija izložbom u elektroničkom izdanju sadrži i svoje prednosti kao što je komunikacija sa *udaljenim posjetiteljima*⁵ kojima prostorna udaljenost od ustanove koja prezentira nije prepreka⁶, a mogućnosti koje pruža interaktivna multimedija su brojne i mogu biti upotrijebljene u raznim edukativnim akcijama. Uz sve nedostatke i prednosti s kojima se ovakav oblik djelovanja baštinskih ustanova suočava, dodatno opterećuje i terminološka nedosljednost imenovanja digitalnih izložbenih pokušaja.⁷ Dok se terminom *izložba na internetu* označava tehnologija prikazivanja te se definira internet kao medij prikaza, termin *virtualna izložba* označava mnogo složeniji način prikaza višedimenzionalnih informacijskih objekata⁸ kojemu se kao krajnji cilj postavlja kreiranje virtualne stvarnosti.

KLJUČNE ZNAČAJKE IZLOŽBE: DIGITALNO PRIPOVIJEDANJE I INTERAKTIVNOST

Naslovnica pruža višestruke pristupne točke sadržaju kroz izbornik te kroz vizualni prikaz kojim su istaknuti posebni segmenti sadržaja poput: sadržaja o inženjeru Nikoli Turkalju, zaštiti baštine, 3D prikazu predmeta iz fundusa HŽM-a te poveznice prema video radovima (Slika 1). Središnja linija pripovijedanja može se pratiti kroz pojedine etape gradnje pruge i te su pristupne točke predstavljene i na karti.

Slika 1. Naslovnica virtualne izložbe *Pruga Prvog svjetskog rata*

Predstavljanje sadržaja i navigacija kroz ovu virtualnu izložbu oslanja se na dva temeljna koncepta. Prvi je vezan uz značajke digitalnog pripovijedanja (engl. *Digital storytelling*), a drugi uz značajke interaktivnosti.

Linearnost digitalnog pripovijedanja, u kojem se smjenjuju tekstovi i povezana vizualna građa poput fotografija, razglednica i nacrti, nadograđuje se kroz nekoliko mehanizama koji pružaju mogućnost interaktivnog korištenja sadržaja.

Interakcija u okviru virtualne izložbe poziva korisnika na samostalno istraživanje sadržaja. Korisnik se angažira putem pružanja izbora i mogućnosti kreativnoga povezivanja znanja. Takva vrsta interakcije proizašla je iz temeljnih mehanizama hipertekstualnosti i hipermedijalnosti, ali danas njezino kreativno korištenje pretpostavlja puno više od navedenog. Tako primjerice kada Maria Economou govori o teškoćama prilikom definiranja pojma interaktivnosti, predlaže da se na interaktivne doživljaje referira kao na one kod kojih se korisnici uključuju aktivno fizički, psihički, intelektualno, emotivno i društveno⁹.

Primjerice, kada je trebalo predstaviti više građe o pojedinom pružnom objektu ili prostornom fenomenu trase, odnosno pruge, tada se kroz mogućnost vertikalnog smjenjivanja slikovnog materijala (vizualno naznačeno strelicama) može prezentirati potrebna građa, a da se ne prekida nit pripovijedanja (Slika 2 i 3). Video materijal sniman je iz specijalnog pružnog vozila te takav rakurs predstavlja pomak u odnosu na očekivanu perspektivu pruge koju obično doživljava putnik u vlaku.

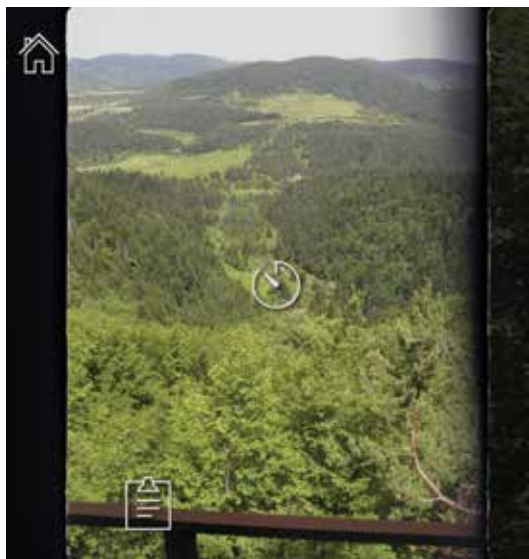

Slika 2. Lokomotivski depo (nekadašnja ložionica) u kolodvoru Plaški, lipanj 2014.

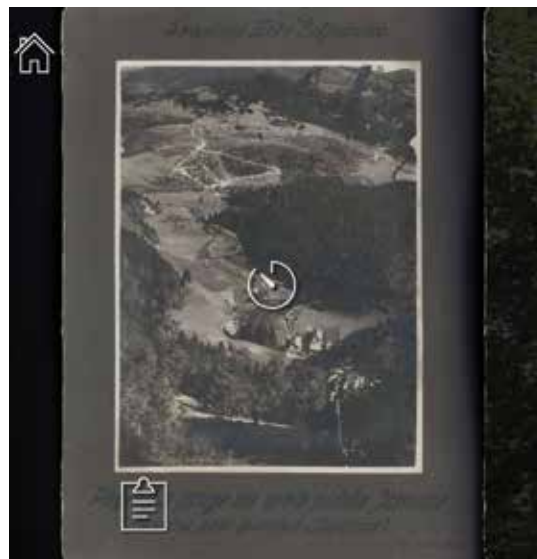

Slika 3. Lokomotivski depo (nekadašnja ložionica) u kolodvoru Plaški (detalj), lipanj 2014.

Sljedeći interaktivni mehanizam (vizualno naznačen simbolom sata) je značajka koja je korištena samo u primjerima gdje postoji vizualna građe (stare razglednice, fotografije) snimljena u prošlosti i danas (Slika 4 i 5). Kod snimanja suvremene fotografija posebna se pažnja posvećivala kadriranju na način kako je to bilo snimljeno na starim fotografijama što u konačnici pruža poželjan efekt preklapanja. Treba napomenuti kako su svi tekstovi opremljeni interaktivnim bilješkama koje ne zauzimaju dodati prostor, a svaka jedinica građe je opremljena kataloškom jedinicom.

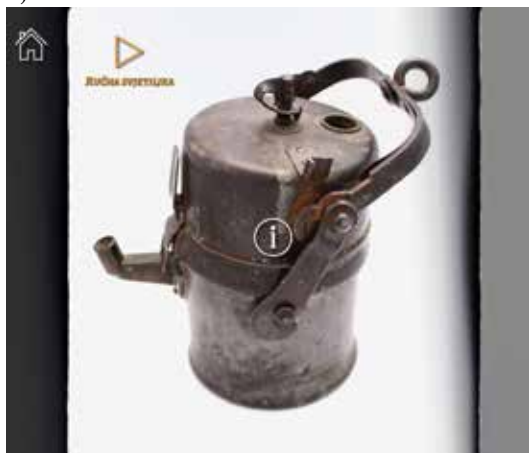
Slika 4. Pogled sa željezničke pruge na izvor Malo vrelo rijeke Jesenice, lipanj 2014.

Slika 5. Nikola Turkalj. „Gradnja Ličke željeznice. Pogled s pruge na vrelo potoka Jesenice“. Privatna zbirka obitelji Trukalj

U kontekstu priča o pojedinim dionicama pruge korisniku se nude i zanimljivosti u formi kratkih crtica. Tako primjerice možemo saznati niz dragocjenih informacija o životu zarobljenika koji su radili na izgradnji pruge (sljedovanja hrane, struktura radne snage). U razradi koncepta virtualne prezentacije vodilo se računa o tome da se ne pretjeruje s drugim funkcionalnostima u osnovnoj liniji pripovijedanja kako bi, uz osnovnu navigaciju, ta tri dodatna mehanizma interaktivnosti bila nenametljiva i lako prihvatljiva korisnicima. O važnosti osjećaja za mjeru kod korištenja interaktivnosti govori i Werner Schweibenz kada razlaže koncepte spajanja sadržaja i stvaranja značenja: „Iz edukacijske perspektive, interaktivnost je usko vezana uz stvaranje značenja zato što interaktivnost nije samo fizički proces *klikanja* nego isto – i još više – mentalni proces spajanja sadržaja koji je prezentiran unutar mrežne izložbe. Na ovom mjestu je nužno uvidjeti kako interaktivnost može spriječiti stvaranje značenja kod virtualnog posjetitelja ukoliko je korištena na neprimjeren način.“¹⁰

Dva muzejska predmeta odabrana iz zbirke Hrvatskoga željezničkog muzeja u okviru ove virtualne izložbe predstavljena su putem 3D prikaza (Slika 6) koji omogućuje razgledanje predmeta iz svih 360 stupnjeva.

Slika 6. Funkcionalnost 3D prikaza - Ručna svjetiljka, početak 20. st., 6 x 6 x 13 cm. Hrvatski željeznički muzej

Daljnja istraživanja i razvoj virtualne izložbe temeljit će se na istraživanjima korisnika stoga su već implementirana dva komplementarna mehanizma prikupljanja podataka - *Googleova analitika* te anonimna anketa dostupna na samoj naslovnici. Temeljna pitanja koja postavljamo u istraživanjima korisnika u online okruženju u mnogome se poklapaju s pitanjima u istraživanjima korisnika u fizičkom okruženju. Upravo kako Maja Šojat-Bikić ističe kada govori o istraživanju korisnika baštinskih mrežnih stranica: „Uvijek postavljamo pitanja o potrebama i očekivanjima korisnika kad komuniciramo u nekom od medija, bilo da je riječ o muzejskoj izložbi, stručnom vodstvu, predavanju, programu oživljene povijesti, kreativnoj radionici, tiskanoj publikaciji ili nekom drugom obliku komuniciranja.“¹¹

KORIŠTENJE I MOGUĆI SMJEROVI RAZVOJA

Tema izgradnje pružnih dionica Ogulin – Plaški i Plaški – Vrhovine praćena je propitivanjem identiteta radnika koji su prugu gradili. Jedan od voditelja izgradnje, koji je bio prisutan u svim fazama gradnje pruge i koji je ostavio osobne zapise i fotografije o gradnji, bio je Nikola Turkalj. Njegova ostavština predstavljena je kao izbor iz privatne obiteljske zbirke Turkalj. Drugi radnici koji su radili na izgradnji nisu toliko poznati niti su bili tematizirani kroz povijest. Osim civilnoga stanovništva, pružnu dionicu Plaški – Vrhovine gradila je vojska i ruski i talijanski ratni zarobljenici dovedeni na trasu nakon zarobljavanja na europskim bojištima Prvoga svjetskog rata. Njihove osobne priče nisu poznate, niti je dostatno istraženo što se s više tisuća osoba dogodilo nakon završeta rata. Kolektivno su bili otpremljeni, vlakovima, u svoje domovine. Budući da je izložba dostupna i u engleskoj verziji, nadamo se da ćemo preći nacionalne okvire i uspostaviti daljnju suradnju s baštinskim ustanovama izvan Hrvatske, a koje čuvaju gradivo i informacije o pojedincima koji su pomogli graditi prve dionice ličke željeznice. Pozornost je također potrebno usmjeriti prema ciljnim skupinama koje Marselis naziva izvorišnim zajednicama¹², a koje bi u ovom slučaju bili potomci zarobljenika. Građa i gradivo sačuvano u inozemnim baštinskim institucijama o sudbini koja je zadesila povratnike iz zarobljeništva u Hrvatskoj svakako bi mogla poslužiti kao posrednik prenošenja iskustva, ali bi kvalitetniji pristup svakako bio onaj koji omogućuje nadogradnju iz edukacije u iskustvo, odnosno kada bi se naracija prepustila potomcima zarobljenika te se taj događaj sagledao sa širega društveno-povijesnog aspekta. Daljnji razvoj izložbe također će se kretati u smjeru razrade izložbenih tematskih cjelina (izgradnja sljedećih dionica), turističkoj razini posredovanja živih i zanimljivih informacija o regiji kojom lička pruga prolazi te pokušajima uključivanja lokalne zajednice i korisnika više profila (lokalpatrioti, zaljubljenici željeznice, fotoamateri, zaljubljenici u prirodu, ponajprije planinari budući da je pruga ispresječena planinarskim stazama) u obogaćivanje sadržaja vlastitim doprinosom u obliku fotografije ili kraćega teksta. Pri tome će se korisnike pozivati ne samo na zajedničko prikupljanje i interpretaciju građe/činjenica i zanimljivosti nego i omogućiti aktivno sudjelovanje u stvaranju krajnjega sadržaja.

BILJEŠKE

- 1 Craig, B. 2002. Selected Themes in the Literature on Memory and their Pertinence to Archives. *American Archivist* 65: 276-289.
- 2 Duke, L. 2010. The Museum Visit: It's an Experience, Not a Lesson. *Curator* 53(3):272.
- 3 MacDonals, S, 2007. Interconnecting: museum visiting and exhibition design. *CoDesign* 3:156.
- 4 Lester, P. 2006. Is the Virtual Exhibition the Natural Successor to the Physical?. *Journal of the Society of Archivist* 27 (1): 96.
- 5 Bonis, B., S. Vosinakis, I. Andreoui T. Panayiotopoulos. 2013. Adaptive Virtual Exhibitions. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology* 33(3):183-198.
- 6 Ramaiah, . 2013. Applications of Online Exhibitions. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology* 33(3): 153-157.
- 7 Osvrt na terminologiju ne odnosi se na elektroničke umjetničke prakse, već na promišljanja iz teorijskog diskursa informacijskih znanosti
- 8 Foo, S. 2008. Online Virtual Exhibitions: Concepts and Design Considerations .*DESIDOC Journal of Library & Information Technology* 27(4): 22-34.
- 9 Economou, M. 2008. A World of Interactive Exhibits. U: Marty, P., K. Burton Jones (ur) *Museum Informatics: People, Information and Technology in Museums*. London; New York; Routlege: 137.
- 10 Schweibenz, W. 2012. How to Create the Worst Online Exhibition Possible – in the Best of Intention. (pogledano 24. listopada 2014.) Dostupno na: http://swop.bsz-bw.de/volltexte/2012/1064/pdf/online_exhibition_2012_schweibenz.pdf
- 11 Šojat-Bikić, M. 2013. Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda : sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. // *Muzeologija*. 50 (2013):366.
- 12 Marselis, R. 2011. Digitising migration heritage: A case study of minority museum. *Medie Kultur* 50: 85. Dostupno na: www.mediekultur.dk